

Esteettömän liikuntapaikan suunnittelu:

Ohjeita ja kirjallisuutta

Esteettömyys on yhdenvertaisuutta ja antaa mahdollisuuden osallistua yhteiskunnan toimintaan itsenäisesti ja omana itsenään. Esteettömyyden tulee toteutua niin fyysisessä, psyykkisessä, sosiaalisessa, kulttuurisessa kuin taloudellisessa ympäristössä. (Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009). Käytännössä tämä tarkoittaa liikkumisen, kuulemisen, näkemisen, ymmärtämisen ja ymmärretyksi tulemisen mahdollisuutta sekä esimerkiksi pääsymaksujen kohtuullisuutta.

Liikunnan yhdenvertainen saavutettavuus ja kaikkien oikeus liikuntaan ovat nousseet liikuntapoliittisen keskustelun ytimeen (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014). Liikuntapaikan tulee olla helposti saavutettava ja esteetön kaikille tilankäyttäjille. Esteettömäksi suunniteltu liikuntapaikka mahdollistaa jokaiselle tasavertaiset mahdollisuudet olla osa urheilu- ja kulttuurielämystä niin harrastajana, urheilijana, saattajana, katsojana, ohjaajana, toimitsijana kuin työntekijänäkin. Terveiden, toimintakyvyn ja elämänlaadun parantumisen lisäksi lisääntyneiden mahdollisuuksien myötä liikunnan järjestäminen on helpompaa ja turvallisempaa esteettömissä tiloissa, tilat mahdollistavat liikkumis- ja toimimisesteisten ammattilaisten työllistymisen sekä helpottavat vammaisurheilun pariin löytämistä ja yhteisöllisyyttä muiden urheilijoiden kanssa. (Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013.)

Valtionavustusta liikuntapaikan perustamis- tai perusparannushankkeeseen haettaessa hakemukseen tulee liittää esteettömyyselvytys*. Perusparannushankkeiden osalta suositellaan lisäksi teetettävän esteettömyyskartoitus**. Avustuspolitiikassa esteettömyys on yksi painopistealueista.

* Esteettömyyselvytys

Esteettömyyselvytyksessä tuodaan esille, miten esteettömyys on otettu huomioon kohteessa. Esteettömyyselvytys-lomake löytyy opetus- ja kulttuuriministeriön internet-sivuilta kohdasta Investointiavustus liikuntapaikkojen ja niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin → Lomakkeet ja liitteet osoitteesta http://minedu.fi/avustukset/avustus/-/asset_publisher/liikuntapaikkojen-ja-niihin-liittyvien-vapaa-aikatilojen-perustamishankkeet

** Esteettömyyskartoitus

Esteettömyyskartoitus tuottaa tarkkaa mittatietoa kartoitettavasta (tässä tapauksessa perusparannettavasta) kohteesta. Vertaamalla kerättyä tietoa olemassa oleviin kriteereihin saadaan selville toimenpiteitä vaativat ongelmakohdat. Kartoituksen voi suorittaa esteettömyyskartoittajakoulutuksen suorittanut henkilö. Tietoa koulutetuista esteettömyyskartoittajista saa muun muassa Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE:stä.

Muita esteettömyyden arviointimenetelmiä:

Asiantuntija-arviossa rakennetun ympäristön esteettömyyden eri osa-alueisiin laajasti perehtynyt henkilö suorittaa arvion kohteen esteettömyydestä. Arvio perustuu esteettömyyskartoituksessa käytettävään menetelmään, mutta kohdetta ei mitata yhtä tarkasti. Asiantuntija voi arvioida sekä olemassa olevia rakennuksia että uudisrakennus- tai korjaussuunnitelmia ja antaa ohjeita esteettömyyden parantamiseksi kohteessa.

Esteettömyyskierrosmenetelmällä voidaan selvittää sekä sidosryhmien tarpeita että rakennetussa ympäristössä havaittuja ongelmia. Kierroksella muun muassa suunnittelijat, alueen asukkaat ja eri tavoin liikkumis- tai

toimimisesteiset henkilöt kulkevat ennakkoon suunnitellun reitin ja keskustelevat havaituista ongelmista. Menetelmää voi hyödyntää esteettömyyskartoituksen pohjatietojen keräämisessä.

Käyttäjärvioinnissa eri tavoin liikkumis- ja toimimisesteisistä koottu ryhmä arvioi rakennusta tai ympäristöä kukin omista lähtökohdistaan. Käyttäjärviointi tuottaa arvokasta kokemuksellista tietoa esteettömyydestä. Käyttäjäkokeumuksilla on painoarvoa mm. vaikuttamistyössä. Vaikka käyttäjärvioijat ovat usein perehtyneet esteettömyyskysymyksiin laajemminkin, arviointi saattaa silti olla subjektiivista ja painottua vain tiettyihin esteettömyyden ongelmakohtiin.

Lähteet:

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:4.

Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto.

Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartointu. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki.

Kirjallisuutta

Esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioiminen rakennetussa ympäristössä ei tulisi olla erillinen näkökulma, vaan linkittyä automaattisesti kaikkeen suunnitteluun. Parhaimmillaan esteettömyys huomioidaan kaikissa suunnittelun vaiheissa, aina tarveselvityksestä lähtien. Lisätietoa esteettömyyden huomioimisesta eri suunnitteluvaiheissa löytyy mm. teoksesta *Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat*. Tietoa liikuntapaikkojen perustamis- ja perusparannushankkeiden avustushakemusten arviointiprosessissa huomioitavista seikoista saa tiedostosta *Esteettömyys selvitys*, joka löytyy opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivuilta.

Liikuntapaikan rakentamis- ja perusparannushankkeissa kannattaa pyrkiä vähimmäistasoa parempaan esteettömyyden toteutumiseen. Apuna voi käyttää ympäristön esteettömyydelle laadittuja lisäsuosituksia. Oheen on kerätty lähdemateriaalien listaus osa-alueittain.

Sisältö:

YLEISTÄ	3	Henkilökunnan tilat.....	8
LIIKUNTATILAT	3	Esteetön wc.....	8
Sisäliikuntatilat	3	Pukeutumis- ja peseytymistilat.....	9
Ulkoliikunta-alueet, -tilat.....	4	Saunatilat	9
OPASTUS.....	5	Katsomo	9
KATU- JA VIHERALUEET	6	Varastotilat	9
RAKENNUS.....	6	AISTIYMPÄRISTÖ	9
Sisäänkäynti	6	Kuuntelu ympäristö	9
Kulkuväylät sisätiloissa ja kalusteet.....	7	Näköympäristö.....	10
Asiointitilat	7	Sisäilma	10
Kokoontumistilat, kokoushuoneet, opetustilat	7	TURVALLISUUS.....	11
Ravintola- ja kahvitilat	8		

YLEISTÄ

- Kotinurmi, R. & Kouvonen, L. 2011. Vammaisurheilulajien esteettömyyssiällöt - sisäliikuntatilat. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry ja ESTE-hanke. [Linkki](#).
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 91. 2007. Liikuntapaikkarakentamisen ympäristövaikutukset. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 09-10884. Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö. 2006. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-11199. Liikuntapaikkarakentaminen. Ohjeita ja kirjallisuutta. 2015. Helsinki: Rakennustieto.
- Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017.
- Ympäristöministeriön asetus rakennuksen käyttöturvallisuudesta. 1007/2017.
- Ympäristöministeriön asetus rakennusten paloturvallisuudesta. 848/2017.

LIIKUNTATILAT

Sisäliikuntatilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivuilta: 41, 129 [Linkki](#).
- Heinonen, J., Juutilainen, A., Ruskovaara, A ym. 2008. Esteettömyys kouluissa – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. Alkaen sivulta: 146
- Kotinurmi, R. & Kouvonen, L. 2011. Vammaisurheilulajien esteettömyyssiällöt - sisäliikuntatilat. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry ja ESTE-hanke.
- LVI 06-10600. 2017. Sisäliikuntatilojen LVIA-suunnittelu. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 102. 2012. Liikuntahallien lasirakenteet. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 103. 2012. Voimistelutilojen suunnittelu. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 104. 2012. Sisäliikuntatilojen laatuluokitus ja elinkaarikustannusten arviointi. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 64
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 109. 2017. Uimahallien ja kylpylöiden laatoitus. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 110. 2016. Uimahallien ja kylpylöiden suunnittelu – käytännössä toimiviksi todettuja ratkaisuja. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 111. 2016. Kiipeilyseinäopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 65. 1998. Sulkapallohallien suunnittelu- ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 79. 2009. Beach volley -kenttäopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 84. 2005. Uimahallien ulkovaippa ja sisäilmasto, suunnittelu ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 86. 2005. Ratsastuskeskusten suunnittelu- ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 87. 2005. Ampumarataopas. Helsinki: Rakennustieto.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 94. 2007. Iäkkäiden ihmisten liikuntapaikkojen suunnittelu – Arki- ja terveysliikunnan tilat palvelu- ja hoiva-asumisympäristöissä. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 97. 2010. Uimahallien ja kylpylöiden rakennuttaminen. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 98. 2010. Puurakenteisen salibandyhallin suunnittelu- ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 99. 2011. Keilahalliopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Parviainen, J. & Saari, A. 2013. Selvitys vammaisurheilulajeihin soveltuvista lattiamateriaaleista. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry.
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 50
- RT 84-10958. Sisäliikuntatilojen lattiat. 2009. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 96-10504. Tanssin harjoitustilat. 1993. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10046. Sisäliikuntatilat, palloilu ja voimistelu. 1979. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10091. Sisäliikuntatilat, kuntoilu ja voimailu. 1980. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10243. Sisäliikuntatilat, squash. 1984. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10505. Tennishallit. 1993. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10839. Uimahallit ja virkistysuimalat. 2005. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-11088. Keilailuhallit. 2012. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-11146. Sisäliikuntatilat. Liikuntasalit ja monitoimihallit. 2014. Helsinki: Rakennustieto.
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 101. [Linkki.](#)
- Saari, A., Parviainen, J., Kilpelä, N. 2013. Liikuntatilojen esteettömyyskartoituslomake. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry. [Linkki.](#)

Ulkoliikunta-alueet, -tilat

- Kaikille sopiva liikunnallinen leikkipuisto. Sähköinen opas suunnittelun ja rakentamisen tueksi. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 106. Turun ammattikorkeakoulu. 2017. Kohdasta: esteettömyysuositukset [Linkki.](#)
- Kotinurmi, R. & Kouvonen, L. 2011. Vammaisurheilulajien esteettömyyssiällöt - sisäliikuntatilat. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry ja ESTE-hanke.
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkailuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 13 (Laituri)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkailuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 34 (Luontoaktiviteetit)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 100. 2011. Ratsastuspohjaopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 105. 2013. Vesiretkeilyreitit, suunnittelu ja rakentaminen. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 107. 2014. Pienet hyppyrimäet, rakentaminen ja huolto. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 108. 2015. Ulkoliikuntapaikkojen laatuluokitus ja elinkaarikustannusten arviointi. Helsinki: Rakennustieto.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 32. 1989. Rinnehihtokeskusten suunnittelu- ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 82. 2002. Urheilukenttien suunnittelu- ja rakentamisopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 83. 2002. Lasten liikuntapaikkojen suunnittelu. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivuilta: 25, 66
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 89. 2006. Vesistöt liikuntapaikkoina. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 90. 2006. Uimarantaopas. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 93. 2007. Esteetön luontoliikunta. Helsinki: Rakennustieto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 95. 2008. Rullalautailualueiden suunnittelu ja rakentaminen. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10261. Ulkoliikuntapaikat, huoltotilat. 1985. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10450. Tenniskentät. 1991. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10454. Melonta- ja soutukeskukset. 1991. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10869. Kuntoreitit. 2006. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-10942. Uimarannat ja talviuimapaikat. 2008. Helsinki: Rakennustieto.
- RT 97-11135. Ulkoliikuntapaikkarakenteiden ja -varusteiden perustukset. 2013. Helsinki: Rakennustieto.
- Saari, A., Parviainen, J., Kilpelä, N. 2013. Liikuntatilojen esteettömyyskartoitusslomake. Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta VAU ry. [Linkki](#).
- SuRaKu: Ulkotilojen esteettömyyden kartoitus- ja arviointiopas. [Linkki](#).

OPASTUS (Opasteet, kohokirjaimet ja pistemerkinnot, karttaopasteet, kohokartat ja pienoismallit, ääniopasteet, opastavat materiaalit)

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivuilta: 19, 23, 48. [Linkki](#).
- Helsingin kaupunki. 2008. Kohokarttojen ja koho-opasteiden suunnittelu ulkokäyttöön. Helsinki kaikille -projekti. [Linkki](#).
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettömiä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Opasteet. [Linkki](#).
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkaileville. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 7
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivuilta: 22
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta 38
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 72

- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 36. [Linkki.](#)

KATU- JA VIHERALUEET (Suojatiet ja jalkakäytävät, kävelykadut ja aukiot, tasoerot, piha-alueet, pysäköintialueet puistokäytävät ja levähdyspaikat, julkisen liikenteen pysäkkialue, esteetön leikkialue, tilapäiset liikennejärjestelyt, rakenteet, kalusteet)

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 12. [Linkki.](#)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkailuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivuilta: 5, 11, 17
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 28
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivuilta: 40, 61.
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 14
- RT 98-10607. Kevytliikenteen väylät. 1996. Helsinki: Rakennustieto.
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 42. [Linkki.](#)
- SuRaKu esteettömyyskriteerit. [Linkki.](#)
- SuRaKu ohjekortit 1-8. [Linkki.](#)
- SuRaKu: Ulkotilojen esteettömyyden kartoitus- ja arviointiopas. [Linkki.](#)

RAKENNUS

Sisäänkäynti

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 41. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettömiä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Sisäänkäynnit, pihajärjestelyt. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettömiä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Ovet, tuulikaapit. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 32
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 32
- RT 91-10788. Sisäänkäyntitilat, julkiset rakennukset. 2003. Helsinki: Rakennustieto.
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 65. [Linkki.](#)
- Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017.

Kulkuväylät sisätiloissa ja kalusteet (Käytävä, ovi, portaat, luiska, käsijohteet portaissa ja luiskissa, hissi, pyörätuolihissit, kalusteet)

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivuilta: 58, 96, 167. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Hissit. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Luiskat. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Portaat, käsijohteet. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Pyörätuolihissit. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivuilta: 35, 44, 62
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 22, 34, 72
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 68. [Linkki.](#)
- Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017.

Asiointitilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 92. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Palvelutiskit, kalusteet. [Linkki.](#)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkailuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 28
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 44
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 78
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 84. [Linkki.](#)

Kokoontumistilat, kokoushuoneet, opetustilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 147. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Kokoustilat. [Linkki.](#)

- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 52
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 86. [Linkki.](#)

Ravintola- ja kahvitilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 144. [Linkki.](#)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkaileuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 31
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 59
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 78
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 90. [Linkki.](#)

Henkilökunnan tilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 150. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 62
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta 92. [Linkki.](#)

Esteetön wc

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 99. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettämiä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Hygieniatilat. [Linkki.](#)
- Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE. 2017. Esteetön wc- ja pesutilaopas. [Linkki.](#)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkaileuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 22
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 46
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 66
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 38
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 93. [Linkki.](#)
- Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017.

Pukeutumis- ja peseytymistilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 111. [Linkki.](#)
- Mantsinen, K., Örn, S., Ekroos, T. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä – opas luontomatkailuyrittäjälle. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Alkaen sivulta: 25
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 51
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 38, 45
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta 97. [Linkki.](#)
- Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä. 241/2017.

Saunatilat

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 122. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 56
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 48
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 99. [Linkki.](#)

Katsomo

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 142. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 60
- RT 97-10263. Maavalli- ja rinnekatsomot. 1985. Helsinki: Rakennustieto.

Varastotilat

- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 62

AISTIYMPÄRISTÖ

- Tilojen esteettömyyskartoitus aistit huomioiden – tarkistuslista avuksesi. 2014. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja D, Muut julkaisut 9/2014, Satakunnan ammattikorkeakoulu. [Linkki.](#)

Kuunteluympäristö (Yleistä, akustiikka, kaikuisuus, taustamelu, pintamateriaalien vaikutus akustiikkaan, äänentoisto- ja äänensiirtojärjestelmät, induktiosilmukka, muut äänensiirtojärjestelmät)

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 152 [Linkki.](#)
- Helsingin kaupungin kiinteistövirasto. 2013. Helsingin kaupungin induktiosilmukkaohje. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 19

- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 56
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 10
- RT 09-11280. 2017. Induktiosilmukka kuulovammaisten apuvälineenä. Helsinki: Rakennustieto.
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta 22. [Linkki.](#)

Näköympäristö (Yleistä, valaistus, värit, kontrastit)

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivuilta: 154, 159. [Linkki.](#)
- Granberg, M., Ronkainen, K., Loukkaanhuhta, U., Rantalainen, P. & Ramboll Finland Oy. 2005. Esteettömän liikkumisen, ohjaavuuden ja turvallisuuden parantaminen valaistuksen avulla. Liikenne- ja viestintäministeriö, 39/2005. Helsinki. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Materiaalit, värit. [Linkki.](#)
- Helsinki kaikille -projekti, Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu (VYP), Heinonen, J. 2006. Esteettäviä ratkaisuja – kuvitettu opas rakennusten suunnitteluun ja korjausrakentamiseen – Valaistus. [Linkki.](#)
- Näkövammaisten liitto ry:n www-sivut. Kohdasta: Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opasteet [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 15
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivuilta: 62, 83
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivuilta: 11, 80
- Ruskovaara, A. & Invalidiliitto ry (toim.) 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisuja O.38., 2009. Helsinki. Alkaen sivulta: 27. [Linkki.](#)

Sisäilma

- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 106. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 22
- Suomen RakMK D2. 2012. Rakennusten sisäilmasto ja ilmanvaihto. Määräykset ja ohjeet 2012. Helsinki: Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto.
- Uimahallien ja kylpylöiden sisäilmastoa ja ilmanvaihtoa koskevat terveydelliset ohjeet. STTV:n oppaita 3:2008.
- Opas ilmanvaihdon mitoittamiseen muissa kuin asuinrakennuksissa. 2017. FINVAC ry (The Finnish Association of HVAC Societies)

TURVALLISUUS

- Esteetön uimahalliympäristö – opas suunnittelijoille ja henkilökunnalle. 2009. Helsinki kaikille -projekti. Alkaen sivulta: 171. [Linkki.](#)
- Liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden evakuointi. 2017. SPEK opastaa 35. [Linkki.](#)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapaikkajulkaisu No 85. 2003. Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku. Helsinki: Rakennustieto. Alkaen sivulta: 52
- Rakennustietosäätiö RTS. 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö - Turvallinen toimia ja liikkua, suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy. Alkaen sivulta: 11

Materiaali on luotu Satakunnan ammattikorkeakoulun LIEKA III-hankkeessa.

Päivitetty 9/2018